

Л.М. Нємець, Ю.І. Кандиба

*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
soc-econom-region@karazin.ua,
kand77@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В сучасних умовах суспільна географія займає особливе місце на стику природничих, суспільних і технічних наук. Суспільно-географічні дослідження дозволяють вирішувати важливі питання просторово-часової організації життєдіяльності суспільства на всіх його ієрархічних рівнях. Підготовка фахівців у галузі суспільної географії на кафедрі соціально-економічного географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна забезпечується завдяки інноваційно-інтелектуальному потенціалу кафедри, який включає [1]:

- ефективну структуру: до складу кафедри входять дві лабораторії, одна з яких навчально-дослідницька; на кафедрі працює група науково-дослідної частини університету, аспірантура і докторантура, функціонує спеціалізована вчена рада К 64.051.23 із захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 11.00.02 - «Економічна та соціальна географія»;

- високий науково-педагогічний потенціал: 4 доктори наук, професори, 8 кандидатів наук, доцентів, 1 старший викладач, 2 завідувачів лабораторіями; аспіранти та докторанти;

- сучасне технічне забезпечення: мультимедійні проектори, GPS-прилади, графічні планшети, інтерактивна дошка, комп'ютерні класи;

- креативні технологічні розробки: авторські програми і методики досліджень тощо.

Використання сучасних технологій та оригінальних методик досліджень дає можливість підготовки фахівців з необхідними професійними компетентностями. Функціонування аспірантури, докторантури та

спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій забезпечують підвищення кваліфікації кадрів та підготовку вчених найвищої кваліфікації.

Суспільно-географічна наукова школа, що формується в регіоні, успішно функціонує під керівництвом докторів географічних наук, професорів Л. Немець, К. Немця, С. Кострікова і спеціалізується на комплексному дослідженні регіональних соціогеосистем. На кафедрі розробляються і впроваджуються у практику оригінальні методи і методики досліджень з використанням математико-статистичного і просторового аналізу, серед яких: ІФВ-моделювання, графоаналітичний метод багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів, моделювання траєкторії розвитку соціогеосистем у багатовимірному просторі тощо. Дані методики були використані при проведенні суспільно-географічних досліджень релігійної сфери Харківської області, особливостей Харківського регіону як прикордонної соціогеосистеми, демографічного розвитку та соціальної безпеки населення Харківського регіону, при аналізі інвестиційної діяльності, територіальної організації сфери культури та сфери освіти Харківської і Луганської областей, дослідженні трудових ресурсів та геоекологічної ситуації Дніпропетровської області, виявленні особливостей захворюваності населення міста Кривий Ріг, вивченні туристичних ресурсів Херсонської області та в інших дослідженнях. У суспільно-географічних дослідженнях кафедри активно застосовуються ГІС-технології під керівництвом докторів географічних наук, професорів С. Кострікова, К. Немця і К. Мезенцева.

У 2015 р. кафедра брала активну участь у розробці Стратегії розвитку Харківської області до 2020 року, виконуючи дослідження за розділами: економіко-географічне положення, демографічна характеристика, соціальна інфраструктура, туристична інфраструктура, сільське господарство. Для реалізації Стратегії кафедрою подано на конкурс 3 інвестиційні проекти регіонального розвитку, які будуть виконуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку та місцевих (районних) бюджетів: «Розробка інформаційно-довідкових матеріалів для забезпечення переходу Харківської

області до поліцентричної моделі розвитку», «Управління демографічним процесом як основа формування поліцентричної системи розселення Харківського регіону», «"ГеоАгроМонітор" – інформаційно-картографічне забезпечення для прийняття управлінських рішень в аграрному секторі».

У 2015 – 2016 рр. співробітники кафедри виконують науково-дослідні роботи за держбюджетною темою «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» та темою без фінансування «Суспільно-географічні особливості стійкого регіонального розвитку (на прикладі Харківської області)» (керівник – проф. Л. Немець). До виконання цих тем залучені як науково-педагогічні працівники, так і аспіранти та студенти кафедри, що сприяє формуванню практичних навичок науково-дослідної роботи у молодих вчених – майбутніх кандидатів наук.

Сьогодні молоді науковці кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства працюють над проблемами геоурбаністики, територіальної організації соціальної інфраструктури, розвитку спортивної інфраструктури.

Успішно працюють і докторанти кафедри. Захищена докторська дисертація П. Шуканова на тему: «Суспільно-географічні особливості формування глобального цивілізаційного простору». Докторант К. Сегіда працює над проблемою трансформації демографічної системи індустріально розвиненого регіону.

Важливою складовою наукової роботи кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства є підтримка стійких наукових зв'язків з українськими та зарубіжними вченими. Цей напрям реалізується через проведення міжнародних науково-практичних конференцій: «Регіон: стратегія оптимального розвитку» і конференцію студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон: суспільно-географічні аспекти». Докторанти, аспіранти та студенти виграють грантові підтримки на участь у зарубіжних конференціях, семінарах-тренінгах тощо (К. Сегіда, А. Мазурова, А. Соколенко).

Результати наукових досліджень викладачів, аспірантів та студентів кафедри публікуються також у журналі «Часопис соціально-економічної

географії», який є фаховим науковим виданням у галузі географічних наук і входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus (Польща), Ulrich's Periodicals Directory (США). До публікації у журналі залучаються провідні вчені України та зарубіжних країн.

Одним з елементів науково-дослідної роботи студентів є Комплексна навчально-дослідницька студентська експедиція, в якій беруть участь студенти 3 курсу під час виробничої практики. З 2005 до 2015 року експедицію було здійснено до 11 адміністративних районів Харківської області. Під час експедиції студенти оволодівають компетентностями проведення польових суспільно-географічних досліджень, зокрема збирання та узагальнення матеріалів, створення баз даних, практикуються у проведенні соціологічних опитувань населення тощо. У подальшому за матеріалами експедицій виконуються бакалаврські та магістерські роботи, готуються наукові публікації тощо.

Сьогодні науково-дослідна робота кафедри зосереджена на таких напрямках:

1. Суспільно-географічні проблеми переходу на стратегію стійкого розвитку. Цей науковий напрям започаткований докторською дисертацією проф. Л. Немець, у якій вперше в Україні проаналізовано проблеми стійкого розвитку з позицій соціальної географії.

2. Інформаційний обмін у соціогеосистемах та інформаційна географія. Засади наукового напрямку закладені докторською дисертацією проф. К. Немця.

3. Інформаційні технології у територіальному менеджменті, які розвиваються у навчально-методичній та науково-дослідній роботі проф. С. Кострікова.

4. Суспільно-географічні проблеми розвитку регіону. За даним напрямком працює більшість викладачів, аспірантів і здобувачів кафедри: Л. Ключко, Г. Кулешова, К. Сегіда, Ю. Кандиба, П. Вірченко та інші.

5. Суспільно-географічне моделювання та прогнозування, яке розвивається у працях проф. К. Мезенцева та його учнів.

В цілому наукові напрями досліджень кафедри відповідають сучасним запитам суспільства, зокрема розробляється методика моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів на основі моделювання траєкторій розвитку соціогеосистем регіонального і локального рівнів. Також науковці кафедри працюють над вдосконаленням методики просторово-часового аналізу та її адаптації до регіональних досліджень для вирішення проблем регіонального планування та управління розвитком територій.

Перспективними напрямами розвитку суспільно-географічних досліджень на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна є теорія і методологія суспільної географії, інформаційна географія, соціальна географія, дослідження проблем сталого розвитку, рекреаційна географія та туристична діяльність, територіальний моніторинг та менеджмент, регіональне управління та інші.

Література:

1. Немец Л.Н. Особенности развития общественно-географических исследований в Харьковском регионе / Л.Н. Немец, А.П. Голиков, К.А. Немец, Ю.И. Кандыба, Л.В. Ключко, А.А. Кулешова, Е.Ю. Сегида // Регион – 2013: стратегія оптимального розвитку: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Харків, 7–8 листопада 2013 р. / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 14-17.
2. Немец Л.М. Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства: минуле, сучасність, майбутнє / Л.М. Немец, А.П. Голиков, К.А. Немец, С.В. Костріков, Л.В. Ключко, Г.О. Кулешова, Ю.І. Кандиба, К.Ю. Сегида // Регион – 2014: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, 6 листопада 2014 р.) / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 12-15.
3. Немец Л.М. Суспільна географія в Харківському регіоні: історія, напрямки та перспективи розвитку: Монографія / Л.М. Немец, Ю.І. Кандиба, К.А. Немец. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 260 с.